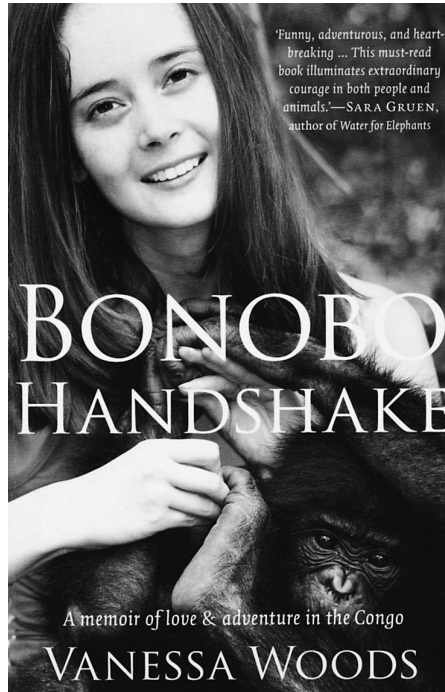

Vanessa Woods: *Bonobo Handshake. A memoir of love & adventure in the Congo* – Záznam o lásce a dobrodružství v Kongu

Anglický výraz handshake se překládá jako podání, stisknutí nebo potřesení ruky. V knize, o které píš, znamená něco jiného, nemíním vyzradit, čtenář zjistí sám. Jde o velmi poučnou knihu, podmanivý příběh vyprávěný s nezvyklou otevřeností, humorem a inteligencí. Není to vědecky pojaté zoologické pojednání, přesto se dovídáme zejména o jednom zvířecím druhu více než v běžné literatuře o fauně subsaharské Afriky. Středem autorčiny pozornosti je bonobo (*Pan paniscus*), dříve označovaný jako trpasličí šimpanz (váží kolem 50 kg), náš nejbližší žijící příbuzný, dnes samostatný druh sdílející s člověkem přes 98 % DNA. Bonobo a šimpanz (*Pan troglodytes*) jsou si tělesně podobní, jejich společenská struktura je však rozdílná. Šimpanzí tlupu řídí samec, u bonobů je to samice, na rozdíl od šimpanzů nejsou v klanu navzájem smrtelně agresivní a nepožirají svá mláďata. V zajetí, snad i v pralese, bonobové demonstrují altruismus, soucit, schopnost vcítit se do prožitků členů své skupiny (což ovšem do určité míry platí i pro šimpanze a mnohé další primáty, i když toto chování bylo v minulosti často přehlíženo). Ta bývá v přírodě až stoletá, štěpící se podle nálezu potrav, ale na noc se opět spojují. Spí v korunách stromů, kde si stavějí hnízda. Komunikují hlasovými projevy, obličejové změny poukazují na radost a příjemné pocity. Z jiných pramenů se dovídám, že v Austrálii narozený, dnes ve Spojených státech amerických působící univerzitní profesor filozofie a bioetiky Peter Singer (hrob jeho prarodičů můžeme najít na jednom brněnském hřbitově) se domnívá, že bonobům by měla být přiznána stejná práva, jako mají lidé. To by ovšem vedlo k nedozírným následkům, nejen v zoologických zahradách nebo výzkumných laboratořích – Singer např. nemá námitky proti pohlavnímu styku člověka s tímto lidoopem.

Vraťme se ale k vyprávění Australanky Vanessy Woodsové. Jako 22letá absolventka přírodních věd se přihlásila k dobrovolné neplacené práci v zoologické zahradě v Sydney a byla zařazena do oddělení šimpanzů. Časem se dostala spíše náhodou do Ugandy, do útulku pro osiřelá mláďata šimpanzů. To jí změnilo život, jednak se rozhodla, že se bude věnovat záchraně lidoopů ohrožených politickými a hospodářskými změnami ve střední Africe a jednak tam potkala člověka, který právě dokončil studia evoluční antropologie. Během tří dnů se rozhodla, že s ním chce zůstat navždy. To bylo právě na začátku tohoto tisíciletí, tedy v době, kdy se časem ukázalo, že rozhodnutí nebylo bez problémů. Neváhala tomuto tématu věnovat nejen řádek a ty podle mého soudu představují pro čtenáře odpočinkový přínos v popisu jak

zubožených zvířat, tak trpících lidí, v prostředí, kde bylo a stále ještě je ohroženo vše živé.

Z Ugandy se tito dva primatologové dostali do místa zvaného Lola Ya Bonobos, v místním jazyku lingala to znamená ráj bonobů. Území dříve spravovala Belgie, po osamostatnění se stát jmenoval Zair, dnes Demokratická republika Kongo s 66 miliony obyvateli, úřední řečí je francouzština. Lumumba se stal prvním premiérem, Mobutu ovládl hlavní město přejmenované na Kinshasa a následovala brutrovražedná válka, ukončená desítkami let trvajícím autoritářským režimem. Po jeho pádu se na přelomu tisíciletí rozhořela nová válka, která si už vyžádala téměř čtyři miliony obětí. Blízko tohoto města založila v r. 1994 Belgičanka Claudine André pralesní rezervaci o rozloze 30 ha pro mladistvé, tedy 5–6leté bonoby. Pozemek i s rozlehlou budovou jí věnoval dřívější prezident. Nešlo jen o dobročinnost, ale splnil se zájem, místo si vydobylo skvělou pověst nejen mezi zoology, milovníky zvířat a turisty, ale i mezi těmi, kteří podporují mírumilovnou politickou i hospodářskou stabilitu včetně kmenového sebesturčení a výchovy mládeže. Vedení Lola Ya Bonobos materiálně podpořilo zřízení a udržování 9 základních a dvou středních škol v okolí, malou nemocnici, lékárnu a fotbalový klub. Kdo zná Afriku dobře, ví, co to znamená. Tato hlediska se v knize hojně probírají. Autorce na tom velmi a zcela správně záleží, vnáší do vyprávění o lidoopech silný humánní a sociální akcent.

Nejde jen o hrůzy, které do této oblasti přinesly neobyčejně kruté boje o moc a půdu. Autorka nechala v knize líčit utrpení samotnými domorodci, kteří si zachránili holý život, ztratili rodinu i všechno, co ve svém jakkoli chudém životě měli. Pro zoologa má tato genocida paralelu. Válčící skupiny, často složené jen z výrostků, ukoristili k jídlu, co se naskytl. Tedy i pralesní zvířata. Požívání šimpanzího masa bylo odnepaměti v některých lokalitách tabu, nikoli ale pro žoldnéřské čety. Kouzelníci používali části těl bonobů jako fetiše. Pralesy byly devastovány. Malí bonobové odtržení od ulovených samic se prodají na černý trh, překupník v Evropě nebo v Americe za takové mládě dostal či ještě dostane až 60 tisíc dolarů. Populace těchto primátů kolem řeky Kongo je silně ohrožena, pokud nedojde k rychlé nápravě, bonobové z této oblasti zmizí a jinde už nežijí. Budeme je potom znát jen ze zoologických zahrad (kde se chovají vzácně) a z fotografií.

Třetí a klíčová rovina je samotná Lola Ya Bonobos, útočiště sirotků, kde autorka a její přítel pracovali dobrých 10 let. I když jejich činnost nespočívala jen v rutinním ošetřování a krmení, poznali dokonale celý systém od řízení až po čištění ubikací. Studovali také chování zvířat a jejich inteligenci. Uvedu příklad: ve vzdálenosti 1,5 m před klecí se dvěma spřátelenými zvířaty bylo položeno prkno rovnoběžné s přední hranou klece. Na každém konci prkna se připevnilo kovové oko. Těmi byl ve tvaru U na obou stranách protažen provaz končící v kleci. Na každém konci prkna umístili rozkrájené jablko, oblíbené ovoce bonobů. Bylo mimo dosah ruky nebo nohy zvířete. Zatáhnutím jednoho konce provazu se bonobo k pochoutce nemůže dostat, prkno se přičilo, bylo nutné táhnout oba konce provazu z klece současně a stejnou silou, aby se prkno rovnoběžně posunulo na dosah lidoopích končetin. Bonobové to dokázali, aby si mohli na jablko pochutnat, museli projevovat vzájemné porozumění a smysl pro spolupráci.

V sirotčinci Lola bylo v době autorčiny pobytu kolem 50 mláďat, všechna zažila zavraždění své matky. Bonobové závisí na mateřské péči, jsou neobyčejně citliví a přinesli si do útulku silná psychická traumata, extrémní vyhublost a různá zranění i onemocnění. Pro první období má každé mládě přidělenou svou „mámu“, domorodou zaměstnankyni, ke které se přimkne, tělem i srdcem. Do svých 5–6 let, kdy se pustí zpět do přírody, vyžaduje každodenní svědomitou a nákladnou péči. Po mléčném odstavu spotřebuje čerstvou potravu v hodnotě 100 dolarů měsíčně, kolem 6 kg ovoce a zeleniny každý den. Lola existuje díky porozumění lidí na celém světě, kteří přispívají k tomu, aby tento druh nevyhynul. Byla by to nedozírná přírodní i kulturní ztráta.

Autorka a její partner, nyní profesor, jsou v současnosti zaměstnáni na jedné z amerických univerzit, kde založili podpůrnou organizaci Friends of Bonobos.

**Nakladatelství Black Inc,
Melbourne, Austrálie 2010, 276 str.
Cena 26 aust\$**